

нення найбільш оптимального середовища функціонування. На основі врахування засад податкового менеджменту реальною стає можливість оперувати системою оподаткування, використовуючи при цьому не силу стримування або хаотичного втручання, а правильну конфігурацію взаємодії складових, архітектуру впливу.

1. Воронкова О.М. Методологічні засади податкового менеджменту // Науковий вісник Національного у-ту ДПС України, № 1-2 (33-34), 2006.
 2. Воронкова О.М. Організаційні основи податкового менеджменту // Науковий вісник Національного у-ту ДПС України, № 1(28), 2005.

3. Філоненко М.М. Історичний розвиток державного податкового менеджменту на території України // Науковий вісник Національного у-ту ДПС України, № 2 (20), 2003.
 4. Литвиненко Я.В. Податкова політика: Навч. посібник. – К.: МАУП, 2003.
 5. Сидорович О. Персональний податковий менеджмент у контексті асиметрій індивідуального та фіскального вибору // Юридична газета. – 2006. – № 20.
 6. Філоненко М.М., Супруненко С.А. Функції податкового менеджменту у фінансовій діяльності підприємства // Науковий вісник Національного у-ту ДПС України, № 3 (30), 2005.
 7. Шульга Г.Ю. Шляхи підвищення дієвості податкового менеджменту // Науковий вісник Національного у-ту ДПС України № 4 (31), 2005.
 8. Скрипник А. Цільовий підхід до модернізації діяльності податкової служби // Науковий вісник Національного у-ту ДПС України, № 5 (27), 2004.

Надійшла до редколегії 13.11.2007

В.Ю. Шевченко, канд. екон. наук, доц.

ТРАНСГРАНИЧНІ МІГРАЦІЙНІ ТРАНСФЕРИ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСОВИХ ПОТОКІВ

Аналізується зміст, форми та економічне значення міжнародних трансферів доходів трудових мігрантів. Розглядається роль міграційних трансферів в системі міжнародних фінансових потоків та економічний вплив трансферів на країни-реципієнти, включаючи Україну.

The content, forms and economic importance of the labor migrant's incomes international transfers are analyzing. The role of migrant's transfers in the framework of international financial flows and the economic impact of transfers on the recipient countries, including Ukraine is estimating.

Інтенсифікація міжнародної обіЛЬНОСТІ працівників є однією з характеристик процесу глобалізації. З розширенням міграційних процесів постійно зростає обсяг міжнародних трансферів доходів мігрантів до країн їх походження. Таки трансфери є складовою міжнародних фінансових потоків, впливають на економіку та добробут населення країн походження мігрантів.

Дослідження економічного, фінансового та соціального значення міграційних трансферів набуло актуальності в останні десятиріччя в силу зростання їх ролі в системі міжнародних фінансових потоків, так і для розвитку країн-реципієнтів, в тому числі трансформаційних економік.

Провідну роль у таких дослідженнях відіграють експерти Світового банку та Міжнародного валютного фонду, які останнім часом опублікували низку спеціальних досліджень трудової міграції та трансфертів [1]. Файнциблер П. та Лопез Х. здійснили комплексне дослідження економічний вплив регіональної локалізації трансферів на матеріалах країн-реципієнтів Азії та Латинської Америки [2]. Хайнц Ф. та Вард-Вермедінгер М. здійснили дослідження інтенсивності трудової міграції в ЄС та міграційних трансферів [8]. Багатоаспектне дослідження Світовим банком міграції та її економічних а-

спектів з країн Східної Європи та регіону СНД включає також аналіз обсягів трансферів до цих країн [3]. Українські дослідники останнім часом поживали інтерес до дослідженні економічних аспектів трудової міграції. Так, А. Гайдуцький досліджує масштаби трудових трансферів в різних країнах та в Україні, аргументує їх трактування як міграційного капіталу [4].

Метою дослідження є визначення економічної природи міграційних трансферів, їх впливу на економічний розвиток країн-реципієнтів та ролі у системі міжнародних фінансових потоків і зовнішнього фінансування.

Джерелом міграційних трансферів є трудові (легальні та нелегальні) та інші доходи мігрантів (легальних та нелегальних), отримані у зарубіжних країнах. Частина цих доходів перерозподіляється до країни походження мігрантів, де використовується у різних формах поточного споживання та заощаджень. Таким чином, міжнародний трансфер міграційних доходів можна, на наш погляд, трактувати як трансграничний (проміжний по відношенню до первинного) перерозподів доходів зайнятих-нерезидентів з країни їх отримання до країни походження працівників – до сфер кінцевого споживання та заощаджень (нагромадження та інвестицій).

Країни – найбільші реципієнти міграційних трансферів, 2004 рік, млрд дол. США.

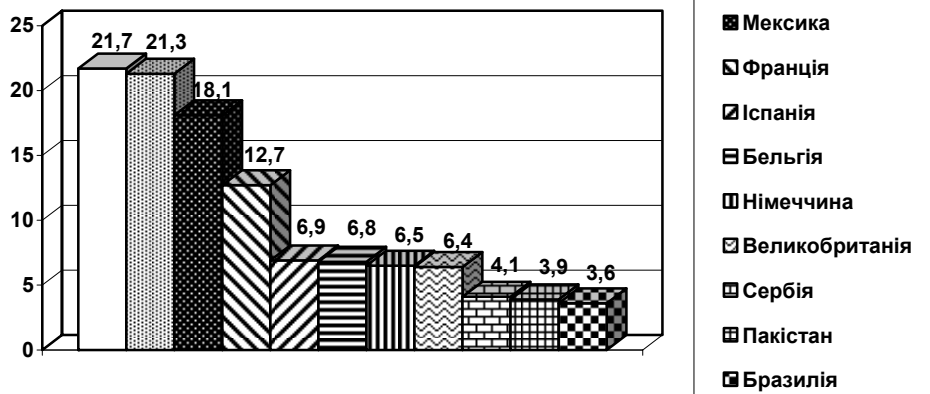

Рис. 1. Країни – найбільші реципієнти міграційних трансферів у 2004 році, млрд. дол. США.
 Джерело: складено за даними Global Economic Prospects. Economic Implications of Remittances and Migration. 2006. – World Bank, Washington, 2006 – p.90

З такого розуміння природі міграційних трансферів впливає можливість різнобічного аналізу їх економічного змісту та ролі у сфері міжнародних фінансів та зовнішнього фінансування країни походження мігрантів. Вони виступають як спосіб вторинного трансграничного перерозподілу трудових доходів, як форма міжнародних грошових розрахунків (трансферів), за рахунок яких формуються додаткові обсяги поточного споживання та заощаджень у країні-реципієнті трансферів. Одночасно трансфери є складовою міжнародних фінансових потоків – джерелом додаткових валютних надходжень до країни, підтримання поточного рахунку платіжного балансу. Цим визначається їх роль у сукупності зовнішніх факторів економічного розвитку. Водночас трансфери можуть спричиняти певний негативний ефект, оскільки є джерелом доларизації економіки країни-реципієнтів, додаткового збільшення грошової маси в економіці, що може мати інфляційний вплив.

Міжнародне переміщення міграційних доходів стало важливим джерелом зовнішніх фінансових надходжень, перш за все транзитивних та розвиваючих економік.

З даних щодо географічного розподілу міграційних трансферів у світі видно, що основні країни-реципієнти можна умовно поділити на такі групи:

1. Розвинуті країни ЄС, де створено єдиний ринок праці та забезпечено гармонізацію прав трудових мігрантів у кожній країні, завершується гармонізація ринків банківських та фінансових послуг, що стимулює міграцію надлишкових для конкретної країни працівників різної кваліфікації.

2. Країни, що розвиваються, в яких високий рівень безробіття та низький рівень заробітної плати, що економічно стимулює міграцію.

3. Країни, звідки відбувся відтік населення в результаті політичних та військових конфліктів, природних катастроф. Міграція з них носить переважно тимчасовий характер, трансфери мають однією з цілей створити економічні умови для ре-міграції, тобто повернення до країн походження.

4. Трансформаційні економіки, зокрема Україна, Молдова, країни Закавказзя та Середньої Азії, де кризи 90-тих років обумовили падіння зайнятості і рівня життя. Це стимулює пропозицію працівників різної кваліфікації до більш економічно розвинутих країн та обумовлює багатовекторну трудову міграцію – до Росії, країн Центральної Європи та розвинутих країн Євросоюзу. Два останні регіони є також основними напрямками трудової міграції з Росії.

Економічне значення міграційних трансферів полягає в тому, що для багатьох країн їх стало основним джерелом зовнішнього фінансування, що перевищує обсяги офіційної міжнародної допомоги та прямих іноземних інвестицій.

Співставлення розміру міграційних трансферів з валовим внутрішнім продуктом країни-реципієнта дає віддзеркалення значення трансферів для національних економік приймаючих країн.

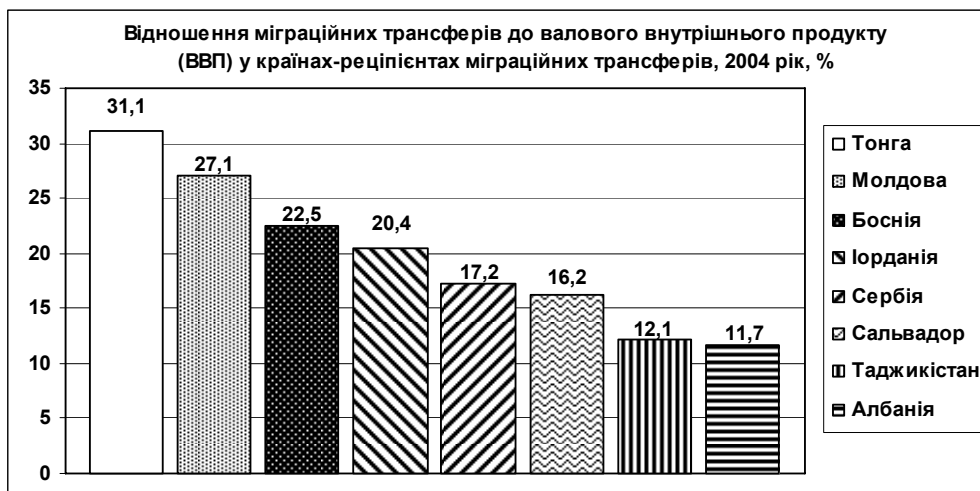

Рис. 2. Відношення міграційних трансферів до валового внутрішнього продукту (ВВП) в країнах-реципієнтах міграційних трансферів, 2004 рік, %. Розраховано за даними: складено за даними Global Economic Prospects. Economic Implications of Remittances and Migration. 2006. – World Bank, Washington, 2006 – p.90.

З наведених даних видно, що найбільше економічне значення трансфери мають для невеликих країн з переважно аграрною економікою. Показники їх економічної вагомості – співвідношення трансферів до ВВП – дозволяє зробити висновок, що найбільш важливими трансфери є для економіки країн, що розвиваються, та трансформаційних економік.

У багатьох таких країн міжнародні міграційні трансфери стали домінуючим джерелом надходження зовнішніх фінансових коштів, що наближається або перевищує обсяги офіційної міжнародної допомоги та прямих іноземних інвестицій. Світова статистика яскраво демонструє таку тенденцію до посилення ролі міжнародних трансферів як основного джерела зовнішніх надходжень.

Обсяг зареєстрованого міжнародного трансферу доходів трудових мігрантів у світі вдвічі перевищує об-

сяг офіційної допомоги з боку розвинутих країн, яка до того ж носить значною мірою дорадчий зміст та не впливає безпосередньо на економіку. Водночас міжнародний трансфер доходів трудових мігрантів перевищує обсяг приватних та порфельних інвестицій та зрівнявся з обсягом прямих іноземних інвестицій (за виключенням вартості міжнародних злиттів та поглинань, що практично не впливають на приріст економічного потенціалу країн-реципієнтів інвестицій).

Важливим макроекономічним аспектом є також те, що обсяг міжнародних приватних трансферів має стабільний характер зростання у всьому світі та в Україні. На глобальному рівні та для національних економік таке стабільне зростання трансферів контрастує з нестабільністю щорічних обсягів прямих іноземних та приватних інвестицій, волатильністю міжнародних фондів індексів, цін на світових товарних ринках.

Зареєстровані міграційні трансфери, прямі іноземні інвестиції, приватні потоки капіталу та офіційна допомога розвитку у світі, млрд.дол.США

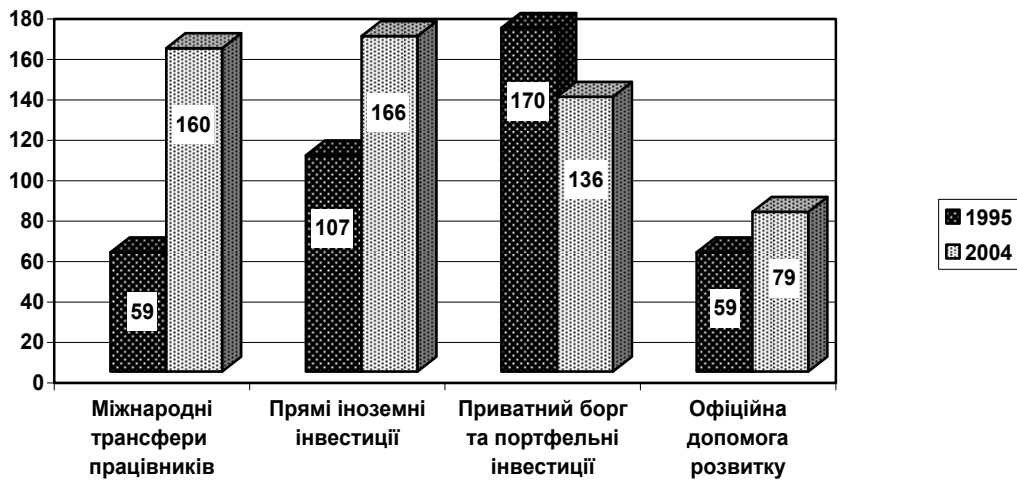

Рис. 3. Зареєстровані міграційні трансфери, прямі іноземні інвестиції, приватні потоки капіталу та офіційна допомога розвитку у світі у 1995-2004 роках, млрд.дол.США. Розраховано за даними: складено за даними Global Economic Prospects. Economic Implications of Remittances and Migration. 2006. – World Bank, Washington, 2006 – p.88

Зростання економічного значення міграційних трансферів обумовлює необхідність комплексного аналізу світового досвіду удосконалення засобів регулятивної політики для легалізації та стимулювання трансферів, посилення їх інвестиційного спрямування.

Пріоритетним фактором вибору способу здійснення трансфертів є статус трудових мігрантів – легальний чи нелегальний (останній також може приймати різні форми). Від статусу мігрантів залежать ступінь легальності їх доходів та можливості доступу до банківських каналів офіційних трансферів. Статус практично не впливає на доступ до послуг компаній-операторів міжнародних міжнародних платіжних систем. На інтенсивність користування послугами банків та платіжних систем також

впливають економічні чинники – порівняльні витрати на здійснення різних видів трансфертів та податковий режим трансфертів для їх реципієнтів.

Міжнародні трансфери доходів мігрантів поділяються на офіційні або зареєстровані – ті, що здійснюються через спеціалізовані компанії по міжнародним переказам коштів, банки та інші легальні канали, відповідно відображаються статистично – та неофіційні, які здійснюються через неформальні канали, не відображаються у банківській та фінансовій статистиці та обсяг яких оцінюється за допомогою різних непрямих методів. Співвідношення зареєстрованих та неофіційних міжнародних трансферів залежить від декількох чинників та змінюється від країни до країни.

Вибір каналів міжнародного трансферу коштів по деяким країнам-реципієнтам, в % від суми трансферів

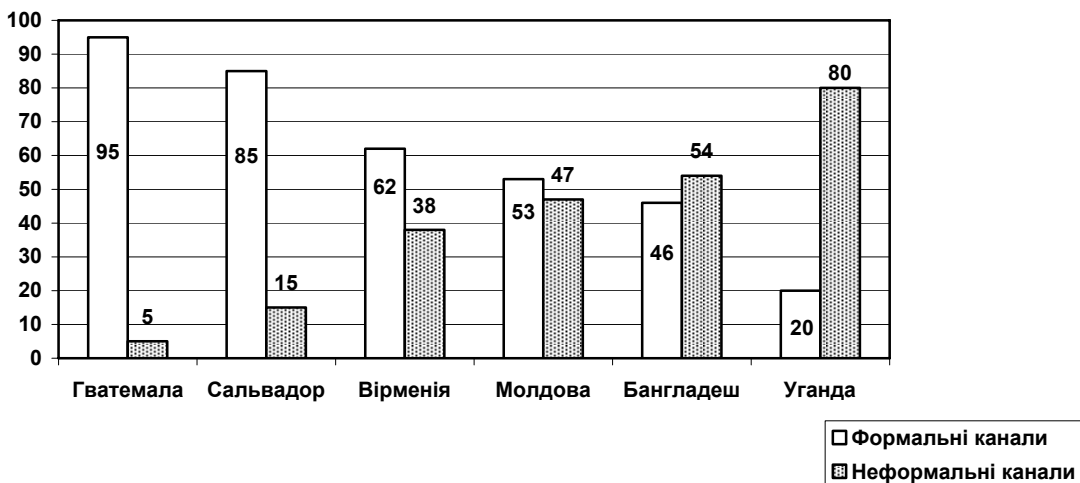

Рис. 4. Вибір каналів міжнародного трансферу коштів по деяким країнам-реципієнтам, в % від суми трансферів. Розраховано за даними: оцінки персоналу Світового банку за даними бюджетних обстежень країн. Див.: Global Economic Prospects. Economic Implications of Remittances and Migration. 2006. – World Bank, Washington, 2006 – p.91.

Співставлення наведених даних (зокрема, щодо Вірменії та Молдови) з інформацією щодо співвідношення формальних та неформальних каналів міжнародного трансферу доходів в країнах-реципієнтах Східної Європи дозволяє прийняти за робочу гіпотезу про те, що співвідношення формальних та неформальних каналів трансферу для України може бути приблизно рівним, тобто приблизно 50 % міжнародних трансферів надходить до України через зареєстровані (формальні) канали, а приблизно така ж частка – через неформальні канали.

Надалі у цій публікації під міжнародними трансферами мігрантів будуть розумітися зареєстровані перекази коштів між приватними особами країн працевлаштування та країнами походження мігрантів. Вочевидь, саме трансфер трудових доходів становить домінуючу частку міжнародних зареєстрованих трансферів.

Більшість українських трудових мігрантів у країнах ЄС та Росії є напівлегальними, тобто вони легально прибули до певної країни, але фактично є нелегальними трудовими мігрантами саме з точки зору їх візового статусу та працевлаштування. Це суттєво впливає на їх статус, права у країні перебування, розмір та вибір способу (офіційний чи неофіційний) трансферу частини доходів до України.

Співставлення даних ООН та Міжнародної організації з міграції дозволяє зробити оцінку загальної чисельності трудових мігрантів з України у 2005 році приблизно у 6,5 млн. чол. із загальної чисельності міжнародних трудових мігрантів у світі близько 200 млн. чол. [5]. Таким чином, міжнародна трудова міграція з України становить приблизно 3,3 % її світового обсягу. При цьому світовий офіційний переказ міграційних доходів становив 223 млрд. дол. США [5]. Співставивши це з вищенаведеними даними Національного банку України щодо надходження приватних трансферів до України, можна оцінити їх частку у світових у розмірі 1,2 %. Приблизні розрахунки дозволяють оцінити середній розмір міграційних трансферів у розрахунку на одного українського трудового мігранта у розмірі орієнтовно 390 дол. США на рік, тоді як у світі в середньому це становить 1160 дол. на рік.

Україна є отримуючою та надсилаючою міжнародні трансфери країною. За даними платіжного балансу за 2005 рік, при загальних надходженнях у 2,6 млрд. дол. США, відтік приватних односторонніх трансферів з України становив 239 млн. дол. США. Це складало приблизно 9,3 відсотки по відношенню до притоку приватних міжнародних трансферів. Таким чином, Україна має значний позитивний баланс приватних трансферів та є нетто-реципієнтом міжнародних трансферів міграційних доходів.

За даними Національного банку України (інформація щодо платіжного балансу), надходження приватних односторонніх трансферів у 2005 році становило 2556 млн. дол. США та збільшилося у порівнянні з 2004 роком на 23,6 %. З цієї суми Національний банк України тільки 236 млн. дол. США відображає як грошові перекази працюючих за кордоном. Очевидно, розмір останньої цифри пов'язано зі врахуванням переказів з поточних банківських рахунків трудових мігрантів в іноземних банках, на які надходить зарплата.

Сума у 2320 млн. дол. США у платіжному балансі відображається як "інші приватні односторонні трансфери", до яких відносяться надходження через міжнародні системи приватних переказів, а також банківські перекази без відкриття рахунку, поштові перекази та за допомогою платіжних документів. [6] Статистика платіжного балансу не дає інформації щодо походження та призначення односторонніх приватних трансферів.

В той же час трансфер міграційних доходів не може автоматично розглядатися в якості "міграційного капіталу", оскільки як його походження, так і використання мають складну природу. В перше чергу це пов'язано з природою та характером трудової міграції, що є джерелом приватних доходів, частина яких спрямовується у країну походження мігрантів.

Обсяг таких трансферів відіграє значну роль у розвитку економіки країн походження мігрантів – як фактор зростання національних економік, сукупних доходів та внутрішнього ринку країни, розширення малого бізнесу розвитку банківського, фінансового та інвестиційного ринків, підтримання рівноваги платіжного балансу та валютного ринку, стабілізації курсу національної валюти.

Можливості посилення ефективності використання міграційних трансферів полягає в удосконаленні міжнародно-правової та регуляторної основи для гарантій отримання переказів, їх нагромадження у банківській системі у вигляді депозитів, інвестиційного спрямування переказів, включно з пенсійними нагромадженнями та страхуванням життя.

Необхідно використовувати міжнародний досвід для створення українських банківських продуктів інвестиційного типу, які будуть пов'язані до міжнародного трансферу коштів мігрантів, наприклад забезпечені такими трансферами довгострокові кредити для придбання нерухомості в Україні.

Умови більш ефективного використання міжнародних трансферів українських трудових мігрантів стосуються стандартизованого з вимогами міжнародних організацій вимірювання обсягу трансферів, стимулювання їх легалізації та інвестиційного спрямування.

Необхідна розробка та запровадження методів отримання адекватної інформації щодо міжнародних трансферів на основі стандартизованих підходів Світового банку та інших міжнародних організацій.

Необхідно розробити програму детінізації трансферів, зокрема запровадження на основі узагальнення міжнародної практики заходів щодо легалізації трансферів українських мігрантів.

Вказані та інші заходи повинні розроблятися та запроваджуватися на основі гармонізації відповідного законодавства України із законодавством ЄС та рекомендаціями міжнародних організацій стосовно організації та моніторингу міжнародних трансферів.

1. Global Economic Prospects. Economic Implications of Remittances and Migration. 2006. – The World Bank, Washington, 2006; Working abroad –the benefits flowing from nationals working in other economies. – OECD, Paris, 2004; International Technical Meeting on Measuring on Migrants Remittances. – The World Bank, Washington, 2005. 2. Fajnzylber P., Lopez H. Close to Home. The Development Impact of Remittances in Latin America. – The World Bank, Washington, 2007. 3. Migration and remittances. Eastern Europe and the Former Soviet Union. The World Bank, Washington, 2006. 4. Гайдучький А. Макроекономічні чинники формування міграційного капіталу. – Банківська справа, 2006, № 3, с. 3-12; Гайдучький А. Роль міграційного капіталу у забезпеченні макроекономічної сабільності країни. – Фінанси України, 2007, № 7, с. 20-34. 5. World Migration Report. 2005. – International Organization on Migration, Geneva, 2006. – p. 1; International Organization on Migration. Migration Facts and Figures. – International Organization on Migration, Geneva, 2006 – p.3. 6. Національний банк України. Платіжний баланс за 2005 рік. – www.bank.gov.ua 7. Ukraine's Policy to Control Illegal Migration. – International center for policy studies (Kyiv, Ukraine), Institute for Public Affairs (Warsaw, Poland). Kyiv, 2006. – p.9. 8. Heinz F., Ward-Warmedinger M. Cross-Border Labour Mobility within Enlarged EU. European Central Bank. Occasional Paper Series. No. 52. October 2006 – European Central Bank, Frankfurt, 2006. 9. Committee on Payment and Settlement Systems. General guidelines for payment system development. – Bank for International Settlement, Basel 2005.